

SHAXS OISHGAN XULQINING MEXANIZMLARI

Denov tadbirkor va pedagogika instituti 101-P guruh talabasi Boybòriyeva

Gulhayo Erkin qizi

Email: gulhayoboyboriyeva@gmail.com

Tel:88. 2047006

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 101-p guruh talabasi

Jòraboyeva Durdona Òlmas qizi

Email: djoraboyeva4@gmail.com

Tel:97.8041025

Annotatsiya: *Deviant xulq-atvor ta'rifi va klassifikatsiyasi. Agressiv, addiktiv, o'zini o'zi mahkum qiluvchi, suidal, delinkvent, kriminal xulq-atvor, psixik buzilishlar va seksual deviastiyalar. Deviastiya turlari va ularning xarakteristikasi.*

Kalit sòzlar:*Ekzistensial vakum va noogen nevroz. Og'ma xulq-atvorning psixodinamik jihatlari, individ, individuallik.*

Аннотация: *Определение и классификация девиантного поведения. Агрессивное, вызывающее привыкание, самоповреждающее, суицидальное, правонарушительное поведение, преступное поведение, психические расстройства и сексуальные отклонения. Виды девиаций и их характеристика.*

Ключевые слова: *Экзистенциальный вакуум и ноогенный невроз. Психодинамические аспекты общего поведения, личности, индивидуальности.*

Abstract: *Definition and classification of deviant behavior. Aggressive, addictive, self-condemning, suicidal, delinquent, criminal behavior, mental disorders and sexual deviance. Types of deviance and their characteristics.*

Keywords: *Existential vacuum and noogenic neurosis. Psychodynamic aspects of deviant behavior, individual, individuality.*

Kirish qismi: Inson tabiatining o'ziga xos tomonlaridan biri uning jamiyat hayoti bilan bog'liq tomoni bo'lib, bu shaxs muammosini o'rganishni taqozo etuvchi jihati hisoblanadi.

Asosiy qism: Inson mavjudligining turli jabhalardan o'rganish uzoq tarixiy davrli an'analarga ega. Bu esa insonning shaxslilik aspektidagi ko'p o'lchamlilik, ko'pqirralilik va xilma-xillik uning o'ziga xosligini belgilaydi. Ular quyidagi jihatlar bilan xarakterlanadi:

-shaxs fenomenining tushunish asosida qarashlar, e'tiqod, fikrlash uslublari bilan bog'liqligi.

-shaxs tushunchasining fanlararo statusga egaligi.

-shaxsni tavsiflashning imkoniyatlari keng va boy ekanligi.

-individ, individuallik, faoliyat subyekti va tushunchalarining o'zaro o'xshashligi va o'zaro aloqadorligi. shaxs

-shaxs tushunchasi etimologiyasining xilma-xilligi.

Psixologiya fanida inson zotiga xoslik masalasi individ (lotincha individ ajralmas, alohida zot degan ma'no anglatadi), shaxs, individuallik (yakkahollik) tushunchalari orqali aks ettiriladi. Katta yoshdagi ruhiy sog'lom (es-hushi joyida) odamlar ham, chaqaloq ham, nutqi yo'q, oddiy malakalarni o'zlashtira olmaydigan aqli zaiflar ham individlar deb ataladi. Biroq, bulardan birinchisiningina shaxs deb atash an'ana tusiga kirib qolgan, chunki o'sha zotgina ijtimoiy mavjudod, ijtimoiy munosabatlar mahsuli, ijtimoiy taraqqiyotning faol qatnashchisi bo'la oladi. Individ sifatida yorug' dunyoga kelgan odam ijtimoiy muhit ta'sirida keyinchalik shaxsga aylanadi, shuning uchunbu jarayon ijtimoiy-tarixiy xususiyatga egadir. Ilk bolalik chog'idanoq Individ muayyan ijtimoiy munosabatlar tizimi doirasiga tortiladi indiday shaxslararo munosabatlar tarzi tarixiy shakllangan bo'lib, u yoshligidanoq shu tayyor (ajdodlar yaratgan) (ijtimoiy munosabat) muomala, muloqot tizimi bilan tanisha boradi. Ijtimoiy qurshov (oila a'zolari, mahalla ahli, jamoatchilik, ishlab chiqarish jamoasi), ijtimoiy guruh ichida (kishilarning og'ushida, ularning qalb to'rida) odamning bundan keyingi rivojlanishi uni shaxs sifatida shakllantiruvchi,

uning ongi va irodasining xususiyatlariga mutlaqo bog'liq bo'lmagan har xil xususiyatli munosabatlar majmuasini vujudga keltiradi. Bir xil turmush sharoitlari shaxs faolligining turli shakllarini yaratish, hamda har xil hayotiy vaziyatni vujudga keltirish imkoniyatiga ega. Hayotda biron bir tanbeh berishning o'zi kimgadir rahiy hisni uyg'otsa, boshqa birining sirtiga ham yuqmasligi uchraydi. Shunday qilib, odamga ta'sir qiluvchi barcha tashqi qo'zg'atuvchilar ijtimoiy shart-sharoitlarga, faoliyatning ichki tarbiyaviy qismlari (tomonlari, jihatlari, jabhalari, tarkiblari) tuzilishi yig'indisi bilan boyitilishi evaziga shaxs degan tushuncha hosil bo'ladi. Shaxsning eng muhim xususiyatli jihatlardan biri bu uning individualligidir, ya'ni yakkaholligidir. (Individuallik) deganda, insonning shaxsiy psixologik xususiyatlarining betakror birikmasi tushuniladi. Individuallik tarkibiga xarakter, (temperament, psixik jarayonlar) holatlar, hodisalar, hukmron xususiyatlar yig'indisi, iroda, faoliyat motivlari, inson maslagi, dunyoqarashi, iqtidori, har xil shakldagi reaksiyalar, qobiliyatlari va shu kabilar kiradi. Psixik xususiyatlarning birikmasi aynan o'xshash tarzda aks ettiruvchi inson mavjud emas. Masalan, yaqin odamdan ayrilganligi qayg'u-alam, uning bilan birga esa hayotda tiklab bo'lmaydigan va boshqalarda takrorlanuvchi fazilatlar murakkab voqelikning mangulikka yo'nalishi bilan izohlash mumkin. Shaxs o'zining qadr-qimmatini va nuqsonlari bilan ijtimoiy turmushda faol ishtirok qilishi, ta'lim va tarbiya yordamida yuzaga kelgan o'zining kuchli va kuchsiz jihatlari bilan yaqqol, betakror oliy zotdir. Shaxsning tarkib topishi bir qator omillarga bog'liq degan nazariyaning namoyandalari bo'lmish hozirgi zamon uzoq chet el (AQSH, Angliya, Fransiya, Germaniya, Shvetsariya va boshqalar) psixologlari oqibat natijasida shaxsning tuzilishini o'sha ikkita asosiy omillarga, ya'ni biologik va ijtimoiy (sotsial) voqeliklarning ta'siriga bog'liq bo'lgan tuzilishning mavjudligidan manfaatdor. Shaxsning qanday tarkib topishi uning yaxshi oila a'zosi yoki ota-ona bo'lishi, uning salomatligi ham hayotda egallaydigan karerasiga ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Shaxs hayotda o'zining imkoniyati va tanlovlarini cheklashi yoki kengaytirishi mumkin. U shaxsning boshqa insonlar bilan ma'lum tajribalar almashuviga xalaqit berishi yoki boshqalar uchun ko'proq xizmat qilishiga olib

keladi.

Hayotda shunday toifa insonlar uchraydiki, ular boshqalarni o'ziga jalb eta oladigan yoqimli va xushmuomala bo'ladilar. Bunday insonlar bilan do'stlashishi, ular bilan do'st, qo'shni yoki hamkasb bo'lish xohishi paydo bo'ladi.

Agar siz boshqaruvchi bo'lsangiz, u holda uni xodim sifatida tanlagan bo'lardingiz. Agar siz biror bir hayotiy qarorni qabul qilishga harakat qilsangiz munosabat o'rnatayotgan kishingizni idrok etishingizga ko'ra muomala o'rnatasiz. Siz biladigan shunday mashhur insonlar borki, ular bilan munosabat o'rnatish ba'zan og'ir kechadi. Bunday qiyofali insonlar dushmanona, tajovuzkor, nodo'stona, yoqimsiz yoki qiyin munosabat o'rnatuvchilardir. Siz ular bilan muomala qilishda, xodim sifatida tanlashda o'zingizni chetga olasiz. Shaxs psixologiyasining metodologik masalalarini boshlang'ich bo'g'inidan biri sifatida Z.Freyd faoliyatini qayd etish mumkin. Venalik vrach Zugmunt Freyd psixoanalizga asos soldi. Bu esa uning vrachlik faoliyatida emotsional buzilishlardan aziyat chekkan insonlarni o'rganish orqali o'zining ilmiy yondashuviga asos soldi. U o'zining uzoq vaqtli seanslari asosida uning hayotiy to'g'risidagi ijodiy talqinlari taqdim etdi. Uning yondashuvi eksperimental o'rganishdan keskin tafovut qildi. Shaxsni nazariy o'rganish oqibatda uni baholash metodlari shakllantrildi. Ushbu metodlar o'zining obyektivligi, ishonchliligi va aniqligi bilan farq qiladi. Metodlar o'z navbatida shaxsni o'rganish nazariyalariga muvofiqdir.

Bugungi kunda shaxsni baholashda asosiy yondashuvlar quyidagi tadqiqot metodlariga tayanadi:

O'zi haqida hisob berish yoki obyektiv materiallar orqali baholash;

proyektiv metodlar;

klirik intervyu;

xulq-atvorni baholash vositalari;

Xulosa:

Shaxsning uzoq hayot yo'lida turli xil toifa insonlar hayot yo'lini tanlashda bir biridan farq qiluvchi faoliyat yo'nalishiga ega bo'ladi. Bu esa insonning o'ziga

bo'lgan ishonchi, doimiy ravishda quvnoq bo'lishi boshlagan ishining qanday tarzda yakunlashiga sabab bo'ladi. Shaxsning maqsadiga erishishida uning optimistligi, emotsional barqarorligi uning ishonch va e'tiqodidan og'ishidan saqlaydi. Yana murakkab yo'lga duch kelganda unda Tolkina Sem Gemji o'zining tafovutli va ishonchli xulq-atvor modelini namoyish etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.L.Olimov, A.Nazarov. Xulqi o'g'ishgan bolalar psixologiyasi.